

TOIMETULEK

teknologiaindustria

Käesolev trükis annab lühikese ülevaate konfliktsetest puutepunktidest ajakirjanduse ja auditooriumi ehk lugeja-kuulaja-vaataja vahel. Siit leiab võimalusi, toimimaks olukordades, kus kontakt ajakirjandusega on kaasa toonud probleemi. Tutvustatud on ajakirjanduse eneseregulatsiooni süsteemi – *Avaliku Sõna Nõukogu* tegutsemise põhimõtteid, samuti Eesti ajakirjanduseetika koodeksit – ning on antud soovitusi käitumiseks ajakirjanduse allikana, s.t. intervjuueeritavana.

Sisukord

Ajakirjandus tekitab meelehärmi	
Kas ja kuidas reageerida	3
Pöördumine toimetuse poole	4
Pöördumine Avaliku Sõna Nõukogu poole	5
Pöördumine kohtusse	6
Millele tugineb ajakirjanduseetika	
Eesti ajakirjanduseetika koodeks.....	7
Kellele on koodeks siduv	
Varuväljapääsud avalikkuse huvides	10
Avaliku elu tegelased	11
Eraisik vajab kaitset	12
Eestis ettetulnud juhtumid	13
Kuidas anda intervjuud	14

Koostajad: Halliki Harro, Urmas Loit

Näidetena on üldistatult kasutatud Avaliku Sõna Nõukogus arutatud juhtumeid.

© Avaliku Sõna Nõukogu, 1998

Tallinn, Gonsiori 21

Tel/faks 64 63 699, e-post asn@asn.org.ee

Interneti kodulehekülg: www.asn.org.ee

Teatmiku väljaandmist on toetanud Avatud Eesti Fond

ISBN 9985-60-496-2

Ajakirjandus tekitab meelehärmi

Ajakirjandus võib tekitada meelepaha erinevail põhjusil:

- Te loete või näete/kuulete massimeediast midagi, mis riivab teie sündsustunnet, tekitab piinlikkusetunde või lihtsalt pahandab. Teile võib ebamugavustunnet tekitada näiteks hügieenisidemete reklaam, foto mõrvatud kodutust, mõnitav artikkel mõne poliitiku aadressil või detailne kirjeldus, kust ja kuidas osta narkootikume.
- Teid on tsiteeritud ajakirjanduses ebatäpselt või valesti.
- Teie enda või asutuse kohta esitatud informatsioon on faktivead.
- Teie, lähedas(t)e või asutuse kohta on avaldatud negatiivset hinnangut sisaldav artikkel.
- Te ei saa vastulause esitamiseks ruumi/eetriaega.
- Ajakirjanik on põhjendamatult rikkunud teie või hoolealuste õigust eraelu puutumatussele.

jne.

Kas ja kuidas reageerida

Kui tunnete, et ajakirjandus on käitunud teie suhtes valesti, siis esmalt püüdke selgusele jõuda, kas tegemist pole mitte väikese eksimusega, mis on häiriv ehk ainult teile.

Erik Bagerstam, Eestis hästi tuntud meediaeetika asjatundja on oma raamatus öelnud: *“Ärge laske meelepahal mõjutada võimet mõelda kainelt ja loogiliselt. Kas viga oli tõepoolest otsustava tähtsusega või oli see pisiasia?”*

Igale pisiasjale pole mõtet tagantjärele reageerida. Ajakirjandus on “ühapäevaliblikas”: detaili, mis teid väga häirib, ei pruugi enamuse olla märganudki või on see peagi unustatud. Mõnikord teeb vea “ülessoojendamine” pigem halba kui head.

Kui leiate siiski, et ajakirjandus **ON** teid tõsiselt kahjustanud või läinud “üle piiri”, siis...

Teil on vähemalt kolm erinevat võimalust:

1. Pöörduda otse toimetusse, et toimetuse oma eksimuse heastaks.
2. Kirjutada kaebus Avaliku Sõna Nõukogule.
3. Pöörduda kohtusse.

Pöördumine toimetuse poole

Kui tegu on factiveaga, siis on esmalt otstarbekaim vestelda ajakirjanikuga, kes on kõnealuse materjali autor. Et ükski ajakirjanik ei tee vigu meelega, siis on põhjust eeldada, et ajakirjanik õiendab vea (vigade parandusena, vabandusena, vastulausena).

Probleem võib tekkida siis, kui ajakirjanikul on põhjust end mitte süüdi tunnistada. Siis võib olenevalt väljaande suuruselt pöörduda küljetoimetaja (nimi ja telefon tavaliselt lehekülje ülaosas) või vastava osakonna juhataja poole (osakonna, nime ja telefoni leiab impressumist – sageli eelviimastel lehekülgedel).

Lõpuks võib proovida rääkida ka peatoimetajaga, kes peaks selles vallas olema omamoodi suhtekorraldaja.

Kui toimetusel ei näi olevat soovi ise avaldada vigade parandust või vabandust, saab **faktivigade ja tsitaatide täpsustamiseks paluda vastulauset**. Ajakirjanduse eetikakoodeksi järgi (p. 5.2) olete täiesti õigustatud seda nõudma. Samas ei saa vastulauset kasutada kellegi arvamusalaldusele vastu vaidlemiseks ega uute seisukohtade avaldamiseks. Reeglina ei ole põhjust anda vastulauseks rohkem ruumi kui oli kasutada kriitikaks: kui vastulause tingis viis-kuus rida, siis ei saa ka vastulause olla oluliselt pikem.

Ringhäälingus (raadio ja televisioon) on vastavalt ringhäälinguseadusele vastutavad toimetajad (tavaliselt ametinimetuse järgi peatoimetajad), kelle poole võib probleemiga pöörduda. Ringhäälinguski võiks kontakti alustada konkreetsest ajakirjanikust, kelle esitatu teis meelepaha tekitas.

Ringhäälinguseadus (§ 8) annab teile seadusliku aluse nõuda vastulauset, kui teie *“õigusi või seaduslikke huve on rikutud ringhäälingus edastatud teatega”*.

Pöördumine Avaliku Sõna Nõukogu poole

Juhtudeks, kui pöördumine toimetuse poole ei anna tulemust või on teie meelest tegemist tõsise ajakirjanduseetilise eksimusega, on meediaorganisatsioonid loonud eneseregulatsiooniorgani, mille nimi on Avaliku Sõna Nõukogu (ASN).

Mis on ASN

Eneseregulatsioon tähendab, et väljaanded (jaamad) kutsuvad end ise eksimuste puhul korrale, mitte ei lase seda teha riigivõimul või rahvahulkade omakohtul. ASN võimaldab lahendada ajakirjanduse tekitatud konfliktsituatsioone kohtuväliselt.

Avaliku Sõna Nõukogu kutsus 1991. aastal kokku Eesti Ajalehtede Liit. Kuni 1997. aasta aprillini tegutseski see organisatsioon EALL-i egiidi all. Sealt edasi asutasid EALL, ringhäälingute liit, ajakirjanike liit, meediakoolitajate liit, Eesti Raadio, Eesti Televisioon ja tarbijakaitse liit mittetulundusühingu “Avalik Sõna”, mis selle meediakaebusi läbi vaatava kogu tegevuse eest hoolitseb.

ASN-il on praegu 12 liiget. Selle tööd juhatavad esimees ja kaks aseesimeest. ASN-i tegevtoiminguid teeb vastutav sekretär, kelle kätte jõuavad kõigepealt ka kõik kaebused.

Kuidas esitada kaebust

ASN võtab kaebusi vastu eelkõige inimestelt, keda vaadeldav konflikt puudutab.

Üldisemate küsimuste puhul (näiteks laipade ebadiskreetne näitamine või varjatud reklaam) saavad kaebusi esitada kõik: tavalugejate, -kuulajate ja -vaatajatena.

Kaebuses tuleb selgelt ja lühidalt esitada kaebust põhjustanud asjaolud. Lisada tuleks kindlasti koopia kirjutisest (või vähemalt

täpne ilmunisaeg ja väljaande nimi; sama kehtib raadio-/TV-saate kohta: vajalik on nimetada kanal ja eetrisoleku aeg).

Faktivigade puhul on mõttekas selgitada tegelikku olukorda teie vaatevinklist ning võimalusel esitada fakte kinnitavaid dokumente või viiteid neile. ASN ei saa ise teostada juurdlust, mistõttu ei tee ASN reeglina otsuseid faktide õigsuse kohta.

ASN langetab kahte liiki otsuseid. Hea ajakirjandustava rikumise korral on otsus **tauniv**. Vastupidisel juhtumil – **vabastav**. Nende kahe põhitüübi vahele mahub ka “nii-ja-naa”-otsuseid – **osaliselt tauniv** või **valdavalt vabastav**. ASN esitab igas otsuses põhjenduse.

ASN-i otsused on kättesaadavad interneti koduleheküljel.

ASN ei võta vastu kaebust, kui

- asi on juba kohtu või uurimisorgani menetluses (kodukord lubab siin ka erandeid kohtu või uurimisorgani palvel)
- asi ei vasta ühingu “Avalik Sõna” põhikirjas näidatud pädevusele
- asja või kaebuse materjalidest nähtub, et tegu on õigusvaidlusega
- kaebusest ei nähtu, mille peale kaevatakse
- kaebuse sisu on ebatsensuurne või au ja vääriskust riivava sisuga
- kaebus on anonüümne

Pöördumine kohtusse

Kohtusse on põhjust pöörduda eelkõige siis, kui vaidlus väljaandega on õiguslik: vajadus taastada kannatanu (hageja) õigused, mõista välja kahjutasu, süüdlast karistada jne.

Kui teie enesetunde taastamiseks piisab ASN-i otsusest ja selle avaldamisest kaebealuses väljaandes, siis pole ehk mõtetki kohtuteed ette võtta. Eesti kohtulahendid meediaküsimustes on ettearvamatud ning protsess ise pikk ja kulukas.

Millele tugineb ajakirjanduseetika

1998. aastast alates on ASN-ile kaebuste lahendamisel toeks **Eesti ajakirjanduseetika koodeks**.

Kaebust koostades on oluline leida koodeksist üles punktid, mille vastu ajakirjanik või ajakirjandusorganisatsioon on teie arvates eksinud.

Eesti ajakirjanduseetika koodeks

1. Üldised põhimõtted.

1.1. Demokraatliku ühiskonna toimimise eeltingimus on kommunikatsioonivabadus. Vaba ajakirjandus on selle tingimuse saavutamise vahend ja eeldus.

1.2. Ajakirjandus teenib avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet ühiskonnas toimuva kohta. Ajakirjanduse üks peamine kohustus on ühiskonnas kriitiliselt jälgida poliitilise ja majandusliku võimu teostamist.

1.3 Vaba ajakirjandust, kui ta täidab kehtivaid õigusakte, ei tohi mingil moel piirata ega takistada info kogumisel ja avaldamisel.

1.4 Ajakirjanik vastutab oma sõnade ja loomingu eest. Ajakirjandusorganisatsioon kannab hoolt selle eest, et ei ilmuks ebatäpne, moonutatud või eksitav informatsioon.

1.5 Ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatuid kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada.

1.6. Poliitilist ja majanduslikku võimu ning avalikkusele olulist informatsiooni valdavaid inimesi käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena, kelle tegevuse üle on ajakirjanduse tavalisest suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud. Samuti käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena neid, kes teenivad elatist enda isiku või loomingu eksponeerimisega.

2. Sõltumatus.

2.1. Ajakirjanik ei võta vastu ametikohti, soodustusi, tasu ega kingitusi, mis tekitavad seoses tema ajakirjanikutööga huvide konflikti ja võivad vähendada tema usaldusväärsust.

2.2 Ajakirjanik, kes edastab rahandus- ja majandusalast informatsiooni, ei tohi seda levitada eraviisiliselt ega kasutada isiklikes huvides.

2.3 Ajakirjanik ei tohi olla kajastatava asutuse või institutsiooni teenistuses.

2.4. Toimetuse töötajat ei saa tööalaselt kohustada kirjutama või tegema midagi taolist, mis on vastuolus tema isiklike tõekspidamistega.

3. Ajakirjanik ja informatsiooniallikas

3.1. Ajakirjanik, kogudes materjali avaldamise/edastamise jaoks, peab teatama vestluspartnerile, et ta on ajakirjanik ja millise väljaande juurest. Soovitav on teatada ka, mille jaoks informatsiooni kogutakse.

3.2. Ajakirjanik ei või kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogenematuid inimesi. Enne vestlust selgitatakse räägitu võimalikke tagajärgi.

3.3. Ajakirjanik peab rangelt kinni informatsiooniallikale antud lubadustest ja väldib lubadusi, mida ta ei suuda täita.

3.4. Ajakirjandusel on moraalne kohustus kaitsta konfidentsiaalseid informatsiooniallikaid.

3.5. Toimetuse kontrollib, eelkõige kriitilise materjali korral, informatsiooni tõesust ja allikate usaldusväärsust. Ka juhul kui avaldatava/edastatava materjali autoriks ei ole toimetuse töötaja, kontrollib toimetuse oluliste faktide tõesust.

3.6. Lapsi tuleb üldjuhul intervjuuerida või fotografeerida lapsevanema või lapse eest vastutava isiku juuresolekul või nõusolekul. Sellest reeglist võib teha erandeid, kui intervjuu kaitseb lapse huve või kui ta on niigi avalikkuse tähelepanu all.

3.7. Ajakirjanik kasutab heli- ja pildiülevõtete ning informatsiooni hankimisel ausaid võtteid, välja arvatud juhtudel, kui avalikkuse huvid nõuavad sellise informatsiooni avaldamist, mida pole võimalik hankida ausal viisil.

4. Avaldamisreeglid.

4.1. Uudised, arvamused ja oletused olgu selgelt eristatavad. Uudismaterjal põhinegu tõestataval ja tõenditega tagatud faktilisel informatsioonil.

4.2. Konflikti sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled.

4.3. Ei sobi rõhutada rahvust, rassi, religioosset või poliitilist kuuluvust ega sugu, kui sellel pole uudisväärtust.

4.4. Ajakirjandus ei või inimest käsitleda kurjategijana enne sellekohast kohtuotsust.

4.5. Enesetappude ja enesetapukatsete uudisväärtust tuleb tõsiselt kaaluda.

4.6. Andmeid ja arvamusi konkreetsete inimeste tervisliku (nii vaimse kui füüsilise) seisundi kohta ei avaldata, välja arvatud juhul, kui inimene on andmete avaldamisega nõus või kui niisuguste andmete avaldamist

nõuab avalikkuse huvi.

4.7. Vanemate vaidlusi laste hooldusküsimuste üle üldjuhul ei kajastata.

4.8. Avaldades materjale õigusrikkumistest, kohtuasjadest ja õnnetustest peab ajakirjanik kaaluma, kas asjaosaliste identifitseerimine on tingimata vajalik ja milliseid kannatusi võib see asjaosalistele põhjustada. Ohvreid ja alaealisi kurjategijaid üldjuhul avalikkuse jaoks ei identifitseerita.

4.9. Inimese eraelu puutumatust rikkuvaid materjali avaldatakse vaid juhul, kui avalikkuse huvid kaaluvad üles inimese õiguse privaatsusele.

4.10. Tsitaatide, fotode, heli- ja videomaterjali kasutamisel originaalist erinevas kontekstis tuleb olla ettevaatlik. Eksitus-ohtlik montaaž, samuti heli või pildi moonutus olgu varustatud asjakohase märke või teadustusega.

4.11. Fotod, fotode allkirjad, pealkirjad, juhtlauseid ega saatetutvustused ei või auditooriumi eksitada.

4.12. Välisautori poolt loodud ajakirjandusliku materjali sisu, konteksti ja avaldamisaega ei ole hea muuta autori teadmise ja nõusolekuta.

5. Vastulause

5.1. Kui kellegi kohta avaldatakse tõsiseid süüdistusi, tuleks talle võimaluse korral pakkuda kommentaari võimalust samas numbris või saates.

5.2. Vastulausega on õigus parandada avaldatud materjalis esinevaid faktivigu ja tsitaate. Vastulauseks ei saa nõuda rohkem ruumi/aega, kui oli kasutada kriitikaks. Vastulause tuleb avaldada viivitusteta ja märgataval kujul, ilma toimetusepoolsete hinnanguliste kommentaarideta.

5.3. Ebaõige informatsiooni ilmumise korral tuleb avaldada parandus.

6. Reklaam

6.1. Reklaam ja suhtekorraldusmaterjal olgu auditooriumi jaoks selgelt eristatud ajakirjanduslikust tekstist/pildist.

6.2. Ajakirjanikud ja alalised välisautorid ei edasta samas kanalis reklaamiteateid ega kirjuta oma väljaandes oma nime all kommertstekste.

6.3. Toodet või kaubamärki esitletakse ajakirjanduslikus materjalis vaid juhul, kui see on põhjendatud.

6.4. Tarbijale suunatud ajakirjandusliku materjali puhul peab auditooriumile selgitama, kuidas vastavate toodete valik tehti ning kuidas tooteid testiti.

Kellele on koodeks siduv

Koodeksi on heaks kiitnud ajalehtede liit, ringhäälingute liit ja ASN. Need organisatsioonid on kinnitanud oma otsust ka ühisavaldusega.

Ajalehtede Liidu liikmeteks on praegu 48 erinevat ajalehte, Ringhäälingute Liit koondab 22 erinevat ringhäälinguorganisatsiooni. ASN-i kaudu juhinduvad koodeksist veel ka ajakirjanike liit, Eesti Raadio ja Eesti Televisioon. Nii võib öelda, et koodeksi reeglid on moraalselt kohustavad pea kogu eesti ajakirjandusele.

Sealjuures just moraalselt kohustavad, sest eetikakoodeksit ei saa käsitleda seadusena. Eetikakoodeks on eneseregulatsiooni üks osa.

Kuigi koodeksi on loonud ajakirjandusega seotud inimesed ning see on kohustuslik eelkõige ajakirjanikele ja ajakirjandusorganisatsioonidele, ei ole koodeks ainult ajakirjanduse asi. Igasugused ametieetilised reeglid on ühiskondliku kokkuleppe küsimus, nad muutuvad koos ühiskonna muutumisega.

On ka toimetusi, millel on ka oma sisemine eetikakoodeks, näiteks ajalehel "Äripäev".

Varuväljapääsud avalikkuse huvides

Suur osa koodeksi punkte on sõnastatud nn. "tagaukse variandiga".

Näiteks punkt 1.5: *"Ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatuid kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada."*

See punkt jätab võimaluse, et kellegi kannatamine ajakirjanduse tegevuse tagajärjel võib olla ka põhjendatud. Eetikakoodeksis ongi üks olulisemaid mõisteid **"avalikkuse huvi"**. S.t. ajakirjanik (ajakirjandus) võib inimese isiklikku

heaolu häirida või isegi haavata üksnes juhul, kui ta ei saa teisiti avalikkuse väga suure huvi tõttu.

Üldjuhul ajakirjandus avaliku elu tegelaste perekonnaliikmeid põhjusetult ei tülitata. Kuid peaminister Tiit Vähi tütre avalikkuse ette toomine seoses korteriskandaaliga oli põhjendatud: ta sai isa vahendusel korteri. Samas süüdistati Tiit Vähit korruptiivsetes manipulatsioonides korteri hankimisel. Nii-suguste võimu kuritarvituslike kahtluste puhul asjaga seotud inimesi tavaliselt ei säästeta, sest avalikkusel on õigus teada kõiki asjasse puutuvaid seoseid ning kahtlusi.

Avalikkuse huvi peab olema põhjendatud, see ei ole üksnes uudishimu rahuldamine. Uudishimuna on näiteks käsitletav väidetava ahistamise ohvriks jäänud poisi tuvastamine avalikkusele foto, nime ja vanusega, samuti tema varasema julma koduse kohtlemise üksikasjade avaldamine. Nii-sugune info kahjustab poissi ja tema lähikondlasi, samas puudub sel avalikkuse jaoks tähtsus.

Avalikkuse huvidega ei ole kooskõlas ka lahmiv isikliku alatooniga kriitika, mis haavab kritiseeritavat, kuid ei paranda olukorda.

Avaliku elu tegelased

Eetikareeglite oluline põhimõte avaliku elu tegelaste ja lihtinimeste eristamine. Avaliku elu tegelasteks on üldjuhul valitud ja vastutaval ametikohal töötavad inimesed, samuti sportlased, lava- ja ekraanikuulsused ning meediategelased. Võib olla olukordi, kus inimene satub avalikkuse tähelepanu alla juhusliku sündmuse läbi või ta asub teadlikult tegelema avalike asjadega.

Kui seaduse ees on kõik inimesed võrdsed, siis ajakirjandus lähtub sellest, et avalikus elus valitseb tegelikult sotsiaalne ebavõrdsus: inimesed, kellel on poliitiline võim, palju raha, head sidemed või väga hea haridus, on teistest paremini võimalised oma huve kaitsma.

Avalikkusel on õigustatud huvi teada saada, mida teevad

inimesed, kes võtavad vastu ühiskonna jaoks olulisi otsuseid. see on nn. avalikkuse kontroll ja kõik avaliku elu tegelased peavad sellega arvestama. Avaliku elu tegelased on reeglina asunud oma positsioonile vabatahtlikult, mistõttu tuleb avalikkuse tähelepanu mis tahes tegevuse puhul ette näha.

Meedia pideva tähelepanu all olevatel inimestel on parem juurdepääs massimeediale, mis võimaldab neil oma kahjustatud reputatsiooni hõlpsamini taastada.

Eetikakoodeks ja ASN käsitlevad avaliku elu tegelasi inimestena, kelle suhtes võib ajakirjandus olla karmim kui lihtinimeste suhtes.

Väitlused poliitilistel teemadel ja avalikkust puudutavate asjade üle võivad olla vahel üksikisikuile häirivad ja haavavad. Kui aga avaliku elu tegelane on toime pannud musti tegusid ja see tuleb välja, ei saa ajakirjandus sellest vaikida, kuigi tõenäoliselt kannatab inimene avaldatu tagajärjel moraalselt ja/või materiaalselt (kaotab une, sõbrad või töökoha).

Eraisik vajab kaitset

Enne ajakirjanikuga vestlema asumist on kasulik ajakirjanikult küsida, miks teie vastu huvi tuntakse ja kuidas teie sõnu kasutatakse.

Mõne elukutse esindajad peavad kaitsma teisi inimesi ajakirjanduslike kuritarvituste eest ja samal ajal ei tohi tekitada infosulgu: politsei, päästetöötajad, meedikud, õpetajad-kasvatajad. Inimene, kes on nende ametimeeste hoole alla sattunud, ei ole alati ise suutelised toimuvat täpselt mõistma.

Kui näiteks ebaprofessionaalselt käituv ajakirjanik tahab teha reportaaži sünnitusest ja "unustab" saada sünnitajalt nõusoleku, siis on tuleb arstil patsienti kaitsta (vt. eetikakoodeksi p. 4.6).

Õpetaja peaks oskama hinnata laste poolt ajakirjanikule antavate vastuste adekvaatsust ja tagajärgi.

Eestis ettetulnud juhtumeid

Petmine

Ajakirjanduseetika üldine nõue on, et ajakirjanduslik materjal kogutaks igati ausal viisil (p. 3.1 – 3.3, 3.6). Maailma praktika kohaselt ei saa alati üheselt hukka mõista ajakirjanikku, kes petturi paljastamiseks ise petmist kasutab. Samas tuleb endalt küsida: kas samasugust informatsiooni oleks saanud hankida ausal viisil? Kas selle informatsiooni avalikkuse ette toomine oli nii oluline, et õigustas pettust?

Näide 1: Ajakirjanik tuli kuulutuse peale teie maja ostma ja esitles end võimaliku ostjana, andmata märku, et tema tegelik eesmärk on avaldada reportaaž kinnisvaraturust ja -müüjatest. Fotograaf tegi pilti “mälu värskendamiseks”. Hiljem avastate ajalehest oma maja ja iseenda kirjelduse koos eravestluse üksikasjadega.

Näide 2. Ajakirjanik teeskleb, et on huvitatud narkootikumi ostmisest. Salaja lindistades jäädvustab ta kogu valgust kartva tehingu, et see hiljem raadiosaatesse monteerida.

Esimesel juhul ei ole petmine õigustatud, sest ajakirjanik oleks auditooriumile vajaliku teabe saanud tõenäoliselt ka siis, kui ta oleks end ajakirjanikuna esitlenud. Teisel juhul poleks ajakirjanik ausal teel tõenäoliselt saanud lindistust sellest, kui lihtne on tänavalt osata narkootilist ainet.

Oletuslik süüdistus kahandab usaldusväärust

Südalinna pargi suured puud saeti maha. Ajaleht avaldas kriitilise loo. Muuhulgas oli kirjas väide, et puud võeti maha kõrge riigiametniku k o r r a l d u s e l. Riigiametnik esitas kaebuse ASN-ile, väites, et tema korraldust ei andnud.

Ajakirjanik ei suutnud tõestada, et kõrge ametnik oleks korralduse andnud. Samas olid ametniku alluvad kooskõlastanud raieloa, mistõttu pidi ametnik olema toimuvast vähemalt teadlik.

ASN leidis, et kriitika puude raiumise suhtes oli asjakohane.

Tõendamatu süüdistus ametniku vastu aga kahandas kogu materjali usaldusväarsust.

Avaliku elu tegelase eraelu

Volikogu esimees võitis loteriil auto. Ajalehed kirjutasid sellest. Volikogu esimees arvas, et võidu avalikustamine on tema eraelu puutumatus rikkumine.

Avaliku elu tegelased peavad leppima paratamatult sellega, et nad ei saa valida, mil nad soovivad tähelepanu ja millal mitte. Avalikkusel on aga õigus teada, kust pärineb linnaisa uus auto.

Kogenematust ei tohi kuritarvitada

Ajakirjanik vestleb inimesega, kes on elanud üle ebatavalise juhtumuse. Inimene räägib ajakirjanikuga meelsasti. Lugu aga seab hiljem kahtluse alla inimese vaimse tervise. Samuti avaldatakse ebadiskreetsed fotod inimese alakehast. Artikli mõjul tunneb ta end häbiväärstatuna oma kodukohas ja tutvusringkonna ees, kus ta tunti ära hoolimata sellest, et toimetust teda otseselt ei identifitseerinud.

Koodeksi kohaselt on ajakirjaniku kohustus ette näha materjali avaldamisega kaasnevaid võimalikke ebameeldivusi inimesele, kellel pole võimu ega võimalusi neid tagajärgi ise hinnata. ASN leidis, et ajakirjanik ei või kellelegi põhjustada asjatuid kannatusi.

Kuidas anda intervjuud soovitusi konflikti ennetamiseks

Inimesed on sageli häiritud kui nende öeldu ilmub ajakirjanduses moonutatult või ebatäpselt.

Põhjusi on palju. Näiteks on ajakirjanikul ruumi vaid viie rea kommentaari jaoks, intervjuueeritav aga räägib probleemist põhjalikult; ajakirjandus lihtsustab, liialdab; ajakirjanikul pole aega süveneda; informatsiooniallikas esitab üldisi hinnanguid

ja siis lisab kogemata ühe näite, mis pole küll asjakohane, kuid kujundlik jne.

Üht-teist saab intervjuueritav hilisemate arusaamatuste vältimiseks ise teha.

Kui ajakirjanik pöördub teie poole intervjuu saamiseks, püüdke kõigepealt selgelt kokku leppida, kellena teid intervjuueritakse:

- eksperdina
- tavainimesena: lapsevanemana, tarbijana jne.
- avaliku elu tegelasena

Eksperdina (s.t. teie nime juurde on lisatud teie amet või eriala) peate olema valmis oma sõnade ja hinnangute eest enam vastust kandma kui tavalise kodanikuna. Mõelge läbi ja püüdke vahet teha väidetel, mida te asjatundjana **TEATE** ja mida te inimesena vaid arvate teadvat.

Kui näiteks nahaarsti käest küsitakse arvamust patsiendi põletushaavade kohta, siis nahahaiguste eksperdina ei saa ta hinnata muuhulgas oma patsiendi psüühilist seisundit.

Kui tahate ajakirjanduses kriitilist arvamust esitada, siis püüdke meeles pidada, et **kord juba öelduna hakkab teie arvamus levima "iseseisvalt"**: te ei saa seda enam kommenteerida, parandada ega öeldu konteksti täpsustada. Kujutlege, millisena näeks välja teie jutu sees poolpillamisi öeldud lause: "Meie direktor on kõik raha oma taskusse ajanud!" – kui see lause on trükitud ajalehes suurte tähtedega poolt lehekülge hõlmava loo pealkirjana.

Mõelge, kas teil on fakte, mis kinnitavad Teie kriitilist hinnangut või esitate te lihtsalt siin-seal kuulnud arvamust.

Kui olete oma eriala ekspert või ka lihtnimene (näiteks autoõnnetuse pealtnägija), püüdke esmalt teada saada, millisel viisil soovib ajakirjanik teilt kuuldot kasutada (ta peaks seda küll ise ütlema, vt. eetikakoodeksi p. 3.1):

1. taustinformatsiooniks
2. lühituudise jaoks
3. pikema kirjutise jaoks

Kui ajakirjanik soovib teilt mõnd lauset tsiteerimiseks, püüdke olla hästi täpne ja võimaluse korral veenduge, et ajakirjanik mõistis teid üheselt ja õigesti.

Enne **eksperthinnangu** andmist võiks uurida, kas kommentaari saab esitada kirjalikult. Kirjalike vastuste puhul on kindlasti vaja teada ka kommentaari jaoks planeeritud ruumi (sõnu, tähemärke, minuteid). Kui püsiste tellitud mahu juures, õnnestub vältida lühendamisest tekkida võivaid eksitusi.

Samuti püüdke täpsustada, millal teie poolt öeldud informatsioon avaldatakse. Kui teie info teatud aja möödudes vananeb, veenduge, et ajakirjanik/toimetus seda teab.

Eetikakoodeksi järgi (vt. p. 3.3) ei või ajakirjanik anda katteta lubadusi. Näiteks ei saa ta lubada materjali ilmumisaega enne, kui see on kooskõlastatud toimetuses; samuti ei saa ta lubada, et materjal ei ilmu refereeritult mõne muu riigi ajakirjanduses. Mõnikord ei teki ebatäpsus mitte reporteri süül, vaid toimetamise käigus, näiteks kui küljetoimetaja asub materjali lühendama.

Leppige **enne** intervjuud kokku, kas ajakirjanik võimaldab teil enne materjali avaldamist enda öelduga tutvuda ja kui, siis millisel viisil.

Kord juba antud intervjuu kuulub tava järgi ajakirjanikule ja te ei saa hakata hiljem toimetuse ühiskondlikuks toimetajaks või ajakirjaniku kaasautoriks.

Kõigi nende soovituslike punktide puhul kehtib aga reegel: mida suurema võimuga avaliku elu tegelane, seda väiksemad on tema võimalused kontrollida, mida ajakirjandus tema sõnavõttudest ja kommentaaridest avaldab.